

De noodgemeenteraad van Kampen, 1945-1946

door Iet Erdtsieck

Inleiding

Vanaf 17 april 1945, de dag dat Kampen werd bevrijd, tot aan het tijdstip dat de noodgemeenteraad op 13 november in hetzelfde jaar bijeenkwam, berustte het feitelijk gezag bij de teruggekeerde burgemeester H.M. Oldenhof, gemeentesecretaris H. Bakker en de commissaris van politie W.F.O. van der Drift. Dit driemanschap werd bijgestaan door de voormalige verzetslieden W.H. de Boer en Ir. J.W. Harmsen.¹ Deze commissie bestuurde de stad tot de komst van de noodgemeenteraad. Deze noodgemeenteraad werd niet democratisch gekozen door de inwoners van Kampen, maar gekozen door een zogenaamd kiescollege. Dit kiescollege was samengesteld langs de richtlijnen van een Koninklijk Besluit, dat was gedateerd op 12 april 1945.² De noodgemeenteraad, die uit negentien raadsleden bestond, zou een klein jaar actief zijn, van haar installatie op 13 november 1945 tot haar laatste raadsvergadering op 29 augustus 1946. De raad bestond uit alle geledingen van de Kamper bevolking en telde vijftien mannen en vier vrouwen, waaronder een vrouw van confessionele huize als wethouder. De vraag is of de noodgemeenteraad structureel iets veranderde aan de vooroorlogse politieke verhoudingen in de Kamper raad. Vormde de noodgemeenteraad slechts een intermezzo tussen voor- en naoorlogse politiek? Of zorgde de noodraad daadwerkelijk voor een doorbraak in het Kamper politieke denken, voor met name de zondagsrust en de participatie van vrouwen in het politieke leven.

Voorgeschiedenis

Ten onrechte denkt men vaak dat Kampen van oudsher een confessioneel bolwerk is. Dat is niet zo. In het Kamper stadsbestuur heerste tot het einde van de negentiende eeuw een liberale geest. Echter dat werd anders na diverse uitbreidingen van het kiesrecht. In 1913 had Kampen voor het eerst een gemeenteraad waar de confessionele partijen met één stem de meer-

derheid hadden.³ In 1915 verloren de liberalen opnieuw een zetel. De instelling van algemeen mannenkiesrecht in 1917 en de evenredige vertegenwoordiging versterkte het confessionele kamp. Bij de daarop volgende gemeenteraadsverkiezing van 1919 verloren de liberalen opnieuw. In de Kamper raad was in dat jaar de verdeling als volgt: te weten vier antirevolutionairen, vier christelijk-historischen, twee katholieken, twee staatkundig gereformeerden, drie socialisten en drie liberalen. Dus de confessionele partijen hadden een ruime meerderheid in de raad die ze ook tot de Tweede Wereldoorlog behielden. Daardoor werden de politieke verhoudingen in de Kamper raad gedomineerd door de calvinistische geloofsovertuiging van de gereformeerde en behoudend-hervormde groepering. Op het punt van de zondagsrust leidde deze denkwijze tot een scherpe scheidslijn tussen confessionele en niet-confessionele raadsleden.

Op 1 september 1941 werden alle gemeenteraden in Nederland door de Duitse bezetter opgeheven. Zo ook in Kampen. De taak van de raad werd door burgemeester H.M. Oldenhof en de wethouders F.H.J. Baron van Boecop, H. Krans en C. van den Noort waargenomen. Er werd een lijst (dagorde) van zaken (onderwerpen) ingesteld waarover de raad vroeger moest beslissen en waarover nú door de burgemeester een beslissing werd genomen. Daarnaast kwam er een agenda van onderwerpen waarover burgemeester en wethouders als college in de vroegere beslissingsbevoegdheid van de raad traden.⁴ Aan de ondertekening van de Agenda van onderwerpen valt af te lezen wie de tekeningsbevoegdheid gedurende de bezettingsjaren uitoefende. Burgemeester Oldenhof, die op 25 februari 1942 door de Duitsers werd afgezet, nam deze functie tot 20 februari 1942 waar. Daarna, tot 20 april van hetzelfde jaar tekende waarnemend burgemeester (wethouder) C. van den Noort de Agenda. Van den Noort werd per 18 mei 1942 afgelost door de N.S.B. burgemeester Jonkheer Ir. E.F. Sandberg. Deze signeerde zijn laatste besluit op 10 april 1945. Sandberg werd gedurende de bezettingsjaren een tijdje vervangen door de NSB-er A.E. Roest van Limburg. Deze nam van 6 november 1942 tot 14 september 1943 de honneurs in Kampen waar.⁵

Toch trachtten burgemeester Oldenhof en de wethouders Krans, van den Noort en Baron van Boecop in de eerste oorlogsjaren zo goed mogelijk te functioneren. Al kan men zich afvragen tot welke prijs. Zo verklaarde Frederic Henri Juste Baron van Boecop bij zijn benoeming tot wethouder op 30 april 1941 dat hij niet van joodse bloede was (de later zogenoemde Ariërverklaring), terwijl hij een dag eerder ook al had verklaard en bekrachtigd met zijn handtekening dat hij de Duitsers op alle fronten zou

gehoorzamen.⁶ Of de andere wethouders ooit ook een verklaring hebben getekend dat zij van arische origine waren is niet meer in Kampen te achterhalen, daar alle in oktober 1940 getekende exemplaren werden opgestuurd naar Den Haag. Praktisch alle personen in overheidsdienst tekenden de Ariërverklaring, daar zij door de bezetter bedreigd werden met ontslag als zij weigerden.⁷ Waar velen zich overigens later voor schaamden.

Een jaar later echter op 30 augustus 1942 nam F.H.J. Baron van Boecop samen met zijn medewethouders C. van den Noort en H. Krans ontslag, daar hij anders gedwongen was op de stoep van het stadhuis te staan, waar de leider van de NSB, Anton Mussert een défilé van de W.A. (Weerbaarheidsafdeling van de NSB), de zogenaamde zwarte soldaten, afnam.⁸ De ontslagaanvraag van de wethouders werd niet door de bezetter aanvaard.

Na het ontslag van Oldenhof en tijdens de waarneming van het burgemeestersambt door wethouder Van den Noort trachtten de wethouders Krans en Baron van Boecop zich door Van den Noort te laten ontslaan. Zij beriepen zich op 'hun ongeschiktheid'. Beide heren verwezen daarbij naar een circulaire van de Commissaris van Overijssel die het mogelijk maakte wethouders bij ongeschiktheid te ontslaan. Zij schreven letterlijk: *'Ondergetekenden meenen dat dit op hen van toepassing is. Immers het feit, dat zij gewetensbezwaren hebben tegen de verdere waarneming hunner bediening, maakt hen, naar hun oordeel, ongeschikt voor de uitoefening daarvan'*.⁹ Uiteindelijk kregen Krans en Baron van Boecop ontslag.

Wethouder Van den Noort lukte dit niet. Hij had een moeizaam bestaan naast de NSB-er Sandberg. Deze kon het zich permitteren de wethouder te schofferen. Toen Van den Noort het had bestaan zich buiten de gemeente Kampen te begeven, werd hij gesommeerd Sandberg in het vervolg om toestemming te vragen. Bovendien moest de wethouder zijn sleutels van het stadhuis bij Sandberg inleveren.¹⁰ Pas op 4 juli 1944 lukte het Van de Noort om zich door burgemeester Sandberg te laten ontslaan. Deze stelde NSB-er J.W. Landman aan als wethouder.

Toen Kampen op 17 april 1945 was bevrijd nam de teruggekeerde burgemeester Oldenhof nog dezelfde dag het besluit dat de drie voormalige wethouders hun betrekking voorlopig weer konden aanvaarden, daar zij geen NSB'ers of Duitsgezind waren geweest.¹¹ Over J.W. Landman werd voorlopig niet gerept.

Burgemeester Herman Martinus Oldenhof

Zo functioneerde het college van burgemeester en wethouders van 15 april

Burgemeester H.M. Oldenhof.

1945 tot de installatie van de noodgemeenteraad op 13 november 1945 autonoom, naast de al eerder genoemde commissie bestaande uit de burgemeester, de gemeentesecretaris, de commissaris van politie en de twee verzetslieden. In beide organen speelde Oldenhof, als voorzitter én als sterke persoonlijkheid, de hoofdrol. En Oldenhof was natuurlijk duidelijk 'goed' geweest in de oorlog. Hij had zich tegen de Duitse overheersing verzet, door zich in de eerste raadsvergadering na het uitbreken van de oorlog duidelijk van de bezetter te distantiëren en zich solidair te verklaren met koningin Wilhelmina. Ook later hield hij deze houding vol.

Zoals bijvoorbeeld bij de installatie van de al eerder genoemde wet-

houder Baron van Boecop, waarbij Oldenhof opmerkte, '*... dat de nieuwe wethouder zijn taak aanvaardt in een moeilijke tijd, door het oorlogsreglement omschreven als een toestand, waarin het gezag van de wettige overheid is overgegaan in de handen van degene, die het gebied heeft bezet...*'¹²

Een jaar later weigerde de burgemeester mee te werken aan de verwijdering van joden op de markten. Toen hem door de directeur van het Marktwezen te Amsterdam werd gevraagd om de namen op te geven van de joodse kooplieden in Kampen, weigerde Oldenhof dit resoluut. Hij stelde in zijn antwoord aan de directeur van het Marktwezen de zaak als volgt op scherp toen hij opmerkte: '*Ik heb er principeele bezwaren tegen mede te werken aan uitvoering van ariseeringsplannen. Daarom kan ik niet voldoen aan Uw verzoek om inlichtingen omtrent Joodsche afkomst van personen, wien toegang tot de markt ten Uwent is verleend. De beide aanvraagformulieren gaan oningevuld hierbij terug*'¹³ Afgaande op deze houding lijkt het mij niet waarschijnlijk dat Oldenhof ooit heeft willen verklaren een Ariër te zijn.

En als laatste 'wapenfeit' de houding van de burgemeester toen de Duitsers

hem opdroegen de straatnamen van de levende leden van het Koninklijk Huis te veranderen. Wat Oldenhof weigerde. Enkele weken na deze weigering werd hij op 23 februari 1942 gearresteerd en naar de Sicherheitsdienst in Arnhem gebracht. Hij verbleef enkele weken in de gevangenis (Oranjehotel) in Scheveningen. Op 25 februari werd Oldenhof als burgemeester van Kampen ontslagen. Hij werd tevens uit Kampen verbannen, wat inhield dat hij zich niet binnen een straal van 30 km. rond de stad mocht bevinden.¹⁴

Kiescollege

Zoals gezegd verscheen burgemeester H.M. Oldenhof op 17 april 1945 weer op het Kamper politieke toneel. Hij kreeg uit Den Haag de opdracht een Commissie van Vertrouwensmannen aan te stellen die hem bij moesten staan bij het samenstellen van het al eerder genoemde kiescollege. Dit kiescollege diende dan weer de tijdelijke (nood) gemeenteraad te benoemen. De burgemeester wees de volgende personen aan: P.H. Dohmen, leraar nijverheidsonderwijs; A. Faber, predikant; M.D. Gijsman, predikant; G.W. Harmsen, landbouwkundig ingenieur; A. Fien, kantoorbediende en A. Velzel, onderwijzer.¹⁵

Het aantal leden van het kiescollege was indirect gerelateerd aan het aantal inwoners en hield direct verband met het aantal raadszetels waarop Kampen recht zou hebben gehad. Aangezien Kampen op 1 januari 1943 21.429 zielen telde had zij recht op negentien raadszetels (net als voor de oorlog). Dit getal negentien werd door de centrale overheid vermenigvuldigd met het getal drie. Het kiescollege moest derhalve in Kampen uit 57 personen bestaan. Bovendien eiste den Haag, dat de leden van het kiescollege *'kunnen geacht worden het vertrouwen van de bevolking tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden en gekregen'*. Voor dit laatste hebben de burgemeester en zijn vertrouwensmannen zeker gezorgd. Van de 57 personen waren er elf oud-illegaal werker.

Als men de lijst van 57 namen doorloopt valt vooral de veelzijdigheid van het kiescollege op namelijk: mannen zowel als vrouwen, leeftijden variërend van 25 tot 64 jaar, alle politieke stromingen en overtuigingen en een rijk scala aan beroepen. De lijst telt een kleine vijftig beroepen, waaronder de 47-jarige badmeester Dirk van Dijk, socialist en verzetsstrijder en de 34-jarige internist Willem Johan Kolff, liberaal en eveneens verzetsstrijder.¹⁶ In het kiescollege werden geen oud-raadsleden opgenomen. Dit om de objectiviteit van degenen die de nieuwe raad moesten kiezen te bevorderen.¹⁷

Echter de samenstelling van het kiescollege toont nog meer aan: namelijk de wil tot vernieuwing in de maatschappij - en daardoor ook de politiek - doordat alle maatschappelijke geledingen in Kampen participeerden in een openbaar lichaam als het kiescollege.

Het college ging voortvarend aan het werk in haar taak om een noodgemeenteraad samen te stellen. Zij koos om te beginnen een voorzitter. Kandidaten voor deze post waren de socialistische onderwijzer Andries Velzel, de antirevolutionaire archiefambtenaar Johannes Don en de liberale internist Willem Johan Kolff. Na enkele stemmingen werd Velzel de voorzitter van het kiescollege.¹⁸

Op 20 oktober presenteerde het college een lijst met 36 kandidaten. Via een ingewikkelde procedure werden de negentien toekomstige raadsleden gekozen: vijftien mannen en vier vrouwen, waaronder twee vrouwen van confessionele huize. Een unicum voor Kampen. Enerzijds omdat er nog nooit na de verwerving van het algemeen kiesrecht voor vrouwen, zoveel vrouwen in een Kamper raad werden gekozen. Anderzijds dat de confessionele partijen het toestonden dat vrouwen, de weduwe Roelofje Bos-Last voor het CDU en de ongehuwde Frederika van Schaick voor de CHU, participeerden in de Kamper politiek.¹⁹ Dat Bos-Last in de raad kwam was evenwel toeval. Zij en mr. S.R. Perrin kregen bij de verkiezing evenveel stemmen. Daarom moest een loting uitkomst brengen. De officiële uitslag werd daarom vastgesteld door middel van het lot werpen door het provinciaal stembureau in Zwolle.²⁰

Op 13 november 1945 werd de nieuwe raad door burgemeester Oldenhof geïnstalleerd. Tijdens deze bijeenkomst memoreerde Oldenhof in een emotionele rede de voorbije oorlogstijd. Hij richtte zich in het bijzonder tot het nieuw benoemde raadslid voor het CDU Roelofje Bos. Haar man, het raadslid en de verzetstrijder Hendrik Bos, was kort voor het eind van de oorlog in het concentratiekamp Buchenwald van uitputting gestorven.²¹

Installatie noodgemeenteraad

Zoals gezegd begon de noodraad of tijdelijke raad haar raadsperiode in het najaar van 1945. De raad begon haar werk in een tijd waarin er een schaarste was aan alles en er nauwelijks voldaan kon worden aan de primaire levensbehoeften van de burgers zoals voedsel, kleding en huisvesting.

De raad die op 15 november 1945 voor het eerst bijeen kwam bestond voor het grootste deel uit nieuwelingen. Er waren slechts vier of eigenlijk drie

Mw. A. Naberman - Akkerman.

oudgedienden door het kiescollege gekozen namelijk: Anna Naberman-Akkerman, Jan Kanis, Jurgen Kuil en B.J. van Putten. De laatste werd wel gekozen voor de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP), maar zou nooit zijn plaats innemen, daar hij kort voor de installatie van de noodgemeenteraad overleed. In deze noodraad was het niet mogelijk dat iemand anders de lege plaats van Van Putten kon innemen, daar er geen personen als reserve konden dienen, omdat er geen verkiezingen waren geweest. De noodraad begon haar werk dus al meteen met een raadslid minder, dus in plaats van negentien met achttien personen. Onder hen waren de drie genoemde oudgedienden Kanis, Kuil en Naberman.

Kanis vertegenwoordigde de Christelijke Historische Unie (CHU), terwijl Kuil en Naberman leden waren van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP). De 45-jarige huisvrouw Anna Naberman had de meeste politieke ervaring van de drie. Zij was in 1932 gekozen en fungeerde als raadslid tot de raad in 1941 werd opgeheven. De 49-jarige commies der belastingen Jurgen Kuil en de 63-jarige slager Jan Kanis waren slechts betrekkelijk kort raadslid geweest in de vorige raad. De eerste vanaf 1937 en de laatste vanaf 1939. De 15 nieuwelingen in de raad waren, politiek gezien, betrekkelijk jong. Zij waren in afkomst zeer verschillend en vertegenwoordigden alle geledingen van de maatschappij zoals de onderstaande lijst dan ook toont. Om de veelvormigheid van de nieuwe raadsleden aan te duiden zijn zij vermeld met voornaam, achternaam, beroep, leeftijd en politieke kleur. De nieuwelingen waren: Hendrik Albertus Barkhof, commies van de belastingen, 46 jaar en lid van Vrije Democraten (VD); Roelofje Bos-Last, huisvrouw, 40 jaar en lid van de Christelijk-Democratische Unie (CDU);

Adriaan Faber, predikant, 34 jaar en lid van de VD;
Albertus Fien, kantoorbediende, 35 jaar en lid van de Christelijk Historische Unie (CHU);
Johanna Petronella van de Griend-Bunk, huisvrouw, 64 jaar, lid van de Vrijheidsbond (VB);
Georg Wilhelm Harmsen, bouwkundig ingenieur, 42 jaar en lid van de SDAP;
Jan Ten Hove, winkelier, 33 jaar en lid van de Anti-Revolutionaire Partij (AR);
Wolter van de Kamp, ambtenaar gewestelijk arbeidsbureau, 34 jaar en lid van de AR;
Nicolaas Karel, sigarenmaker, 45 jaar en lid van de Rooms-Katholieke Volks Partij (RKVP);
Jan Kwakkel, sigarenmaker, 64 jaar, lid van de AR;
Jan Lorist, kantoorbediende, 34 jaar en lid van de RKSP;
Frederika Adolfinia van Schaick, maatschappelijk werkster, 55 jaar en lid van de CHU;
Arend Scholten, dagbladdirecteur, 55 jaar en lid van de AR;
Hendrik Schutte, boer, 35 jaar, vrijgezel en wonend bij zijn ouders, lid AR;
Albert Jan Zuur, prof. dr. ing., hoofd wetenschap directie Wieringermeer (Noordoostpolder), 43 jaar en lid van de VD.

Opmerkelijk is dat deze vijftien personen wel nieuwelingen waren in de noodgemeenteraad, maar dat zij toch al deel uitmaakten van de Commissie van Vertrouwensmannen (Faber, Fien en Harmsen) en/of het kiescollege (Bos-Last, Faber, Fien, Van de Griend-Bunk, Harmsen, Ten Hove, Van der Kamp, Karel, Kwakkel, Lorist, Van Schaick en Scholten).

Tijdens de eerste vergadering op 13 november 1945, die als vanouds geopend werd met ambtsgebed, hield burgemeester Oldenhof een toespraak. Hij merkte op dat de noodraad niet de raad was *'die in de Grondwet en gemeentewet wordt bedoeld'*. Oldenhof zei dat hij twijfelde aan de argumenten van het beroep op noodrecht door de regering. Hij twijfelde echter niet aan de goede wil van de raadsleden. Het stemde de burgemeester hoopvol, ondanks deze niet democratisch gekozen raad, dat alle besluiten weer in volle openbaarheid konden worden genomen. Hij vond dat dit de morele kracht ervan zou verhogen. Zoals al eerder gezegd memoreerde Oldenhof het omgekomen raadslid Hendrik Bos, die *'zijn God, vaderland en de gemeente met trouw diende'*. De noodgemeenteraad hield de bevoegdheden van budgetrecht, vragenrecht en het recht van interpellatie. De rondvraag werd echter afgeschaft.

Ook stak de gereformeerde burgemeester de nieuwelingen die hij politieke novieten noemde, en zichzelf een hart onder de riem, toen hij zijn rede besloot met de woorden: *'God bekwame ons daartoe en hij zegene ons pogen'*. Na deze slotzin legden veertien van de nieuwe raadsleden de eed af. Van de Griend, Naberman, Harmsen en Zuur legden de gelofte af.

Daarna werden Frederika van Schaick (CHU), Arend Scholten (AR) en Jurjen Kuil (SDAP) als wethouder gekozen. Kuil werd met deze benoeming de eerste socialistische wethouder in de Kamper

geschiedenis en Van Schaick de eerste vrouw.²² Hen werden de volgende taken toebedeeld. Van Schaick werd gekozen in de vacature van de vroegere wethouder Baron van Boecop. Onder haar ressorteerde Stadserven en Landerijen. Scholten nam de taak over van de oud-wethouder Krans. Hij werd verantwoordelijk voor de Gemeentereiniging, Gemeentewerken, alle energievoorzieningen en het slachthuis. Tenslotte zou Kuil zorg dragen voor Onderwijs en Sociale zaken. Dit was vroeger de portefeuille geweest van Van de Noort. Deze officiële portefeuilleverdeling werd echter al snel, intern, door B en W veranderd.

Discussies en beslissingen noodraad

De noodgemeenteraad van Kampen kwam in haar korte bestaan tien maal bijeen. In een raadsvergadering kwamen gemiddeld ruim twintig onderwerpen aan de orde. De voorstellen van burgemeester en wethouders waren veelal hamerstukken, die zonder hoofdelijke stemming van de raadsleden werden afgedaan. Zoals bijvoorbeeld het voorstel van B en W om het stadsziekenhuis f1.500,- toe te kennen voor de kunstnier van dr Kolff. Andere voorstellen van burgemeester en wethouders over de herbeplanting van de stad, de verbetering van de energievoorziening en het eventueel dempen van de Burgel riep bij sommige raadsleden een enkele vraag op. Na beantwoording door de desbetreffende wethouder of de burgemeester werd het

Karikatuur van Ing. H. Zuur in *Strijdend Nederland* van 28-12-1945.

voorstel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Er was kennelijk weinig behoefte aan politieke scherpslijperij. Men had juist de wens om de stad weer op te bouwen en de oorlogstijd achter zich te laten. Daar kwam bij dat het overgrote deel van de raadsleden weinig of geen politieke ervaring bezat. Met enige overdrijving kan men stellen dat er maar drie politieke deskundigen waren, namelijk burgemeester Oldenhof, het raadslid Anna Naberman en de gemeentesecretaris H. Bakker.

Toch liet deze volgzame raad een enkele maal haar tanden zien. Zij kwam dan zelf met een voorstel of amendement of stemde een voorstel van B en W af. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de volgende punten: het instellen van een leeftijdsgrens voor regenten; verlening van meer drankvergunningen; de wijziging van de tarieven voor verpleging in het Stadsziekenhuis; de benoeming van een stadsarchivaris; de aanleg van een sportpark; het vorderen van ouderdomsrente; het oneervol ontslag van een onderwijzeres en het ambitieuze plan voor een 'Hanzespoorlijn'.

Leeftijdsgrens regenten

Eind december 1945 kwam B en W met het voorstel aan de raad om de reglementen voor het bestuur van het Stadsziekenhuis, het Grootburger- en Burgerweeshuis, de Algemene Armengoederen en de Verenigde Gast- en Proveniershuizen te wijzigen. Naast andere aanpassingen wilde men de leeftijdsgrens van de regenten terug brengen naar 70 jaar. Het raadslid Faber ging deze leeftijdsgrens echter niet ver genoeg. Hij stelde voor om de grens op 65 jaar te stellen. Naberman viel hem bij en merkte op dat het met het voorstel van B

en W mogelijk was een regent van 68 jaar te benoemen, die als hij zijn tijd volmaakte, 73 jaar zou zijn. Daarop kwam burgemeester Oldenhof met een tussenoplossing. Hij stelde voor om regenten een verklaring te laten tekenen, waarin zij beloofden bij het bereiken van de leeftijd van 70 jaar uit eigen beweging ontslag te nemen. Er ontstond discussie over dit onder-

Karikatuur van Ds. A. Faber in *Strijdend Nederland* van 28-12-1945.

werp. Uiteindelijk kwam Faber met een amendement waarin hij voorstelde om de leeftijdsgrens van de regenten van het Stadsziekenhuis, de Gast- en Proveniershuizen en de Weeshuizen op 65 jaar te stellen. Dit voorstel van Faber werd aangenomen met tien voor en vier tegen. Tegen stemden Bos-Last, Van Schaick, Schutte en Kanis. De regenten voor de Algemene Armengoederen bleven buiten deze regeling.²³ Als een soort 'pleister op de wonde' voor B en W. Ook bij een volgend onderwerp, de verlening van drankvergunningen, ontstond discussie.

Verlening drankvergunning

Als er discussie in de raad ontstond was deze meestal niet partijgebonden. Daar is het voorstel van Faber een voorbeeld van. Echter bij een voorstel waar het woord 'sterke drank' voorkwam vloog de socialiste Anna Naberman als vanouds in de gordijnen. Wat was het geval. B en W kwam met het voorstel om het aantal (sterke) drankvergunningen uit te breiden. Het college kwam daar niet uit zichzelf mee, maar deed dit voorstel aan de raad, omdat de gewestelijke afdeling Overijssel van de Bedrijfshoreca dat had verzocht. Het aantal drankvergunningen aan slijterijen in Kampen zat nog niet aan het wettelijk vastgestelde maximum. Bovendien moest de zaak in 1945 afgehandeld zijn en het was inmiddels 27 december. B en W en de raad stonden dus eigenlijk voor een voldongen feit. Toch ontstond er discussie over de zaak tussen de burgemeester (AR), Naberman (SDAP), Zuur (VD), Kwakkel (AR) en Karel (RKSP).

In deze kwestie trok Naberman het felst van leer. Zij achtte de uitbreiding van het aantal slijterijen gevaarlijk, omdat er meer kans was dat de drank in het gezin kwam. In haar ogen was de jeugd door de oorlog al gedemoraliseerd. Zij zag de uitbreiding van het aantal slijterijen als een bedreiging voor het gezin, doordat er toename van het drankgebruik zou komen. Iets wat volgens haar de horeca ook verwachtte, ander zou men geen uitbreiding van vergunningen aanvragen. Volgens Naberman maakte de gelegenheid de dief. Zij wilde absoluut niet een eventueel drankmisbruik bevorderen.

Naberman vond met deze zienswijze steun bij het oudste raadslid, de 64-jarige Jan Kwakkel. Ook hij vond dat de gelegenheid de dief maakte en dat deze gelegenheid niet moest worden uitgebreid. Hij verwees naar het drankmisbruik van vroeger en naar de talrijke gelegenheden die er toen waren om zich vol te laten lopen. Volgens hem was nu zowel het aantal cafés als het drankmisbruik sterk verminderd.

Burgemeester Oldenhof onderschreef eveneens de visie van Kwakkel en

Naberman. Hij merkte op dat de bevrijdingsfeesten zo goed waren verlopen omdat Kampen praktisch drooggelegd was. Maar hij zag geen kans om de vergunningen te weigeren.

Ook de vrije democraat Zuur mengde zich in de discussie. Hij zag het toemenen van het drankmisbruik door meer gelegenheid niet bewezen. Echter hij vond de wetsbepaling dat men vergunning *moest* verlenen een inbreuk op de vrijheid van handelen van de raad.

Tot slot de mening van de rooms-katholiek Nicolaas Karel over deze kwestie. Hij was niet helder in zijn argumentatie. De ene keer zei hij dat het drankmisbruik inderdaad in de hand kon worden gewerkt door de uitbreiding van het aantal vergunningen. Echter nadat een aantal sprekers hun zegje hadden gedaan, beklemtoonde Karel dat het er ook niet toe deed waar het café stond, omdat de echte liefhebber er geen bezwaar tegen had een eindje verder te lopen. Uiteindelijk werd het voorstel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Benoeming stadsarchivaris

Een heel andere zaak dan het verlenen van drankvergunningen was de kwestie over de benoeming van de stadsarchivaris. Hier was commotie over

Mw J.P. van de Griend - Bunk.

in de raad en in de pers, daar de raad slechts had kunnen kiezen uit de voordracht door burgemeester en wethouders van één persoon: Johannes Don.

Tegen deze ondemocratische gang van zaken protesteerde het raadslid Petronella van de Griend. Zij verzocht B en W het voorstel aan te houden en alsnog een oproep voor de functie van stadsarchivaris te doen. Faber ondersteunde dit. Daarop werd het voorstel van de beide liberalen in stemming gebracht. Faber en Van de Griend vonden bedroevend weinig steun bij hun mederaadsleden. Alleen de socialist Harmsen steunde hen, zodat na stemming over de zaak, Don kon worden benoemd.²⁴ Hiermee leek de kous af. Niets was minder waar.

Veertien dagen na genoemde raadsvergadering verscheen er een vlammend protest tegen deze gang van zaken in de voormalige verzetskrant 'Strijdend Nederland'. Het stuk was van de hand van de vrijheidsbonder (behoudende

liberaal) H.A. Ekker. Ekker meldde in zijn brief dat hij in het openbaar zou zeggen wat door velen de laatste dagen in Kampen slechts werd gemompeld. En dat was nog al wat. Ekker beschuldigde B en W ervan de raad tot een instrument te maken dat alleen maar ja had te knikken. In zijn ogen werd de gemeenteraad zo teruggebracht tot die van de Duitse Rijksdag in de tijd van Hitler. Ook burgemeester Oldenhof persoonlijk werd door Ekker onder handen genomen. Ekker vergeleek hem met burgemeester Dikkerdak uit de *'Camera Obscura'* van Hildebrand. Deze Dikkerdak deed het diaconiemannetje Keesje een leuk stadspostje toekomen, zoals de regent Oldenhof de post van stadsarchivaris aan Don deed toekomen. Ekker vond deze gang van zaken in strijd met de verworvenheden van de democratie.²⁵ Daar bleef het niet bij want in de raadsvergadering volgend op het ingezonden stuk van Ekker ging burgemeester Oldenhof in de verdediging. Nadat hem door het raadslid Fien de bal was toegespeeld, merkte hij op dat de gemeenteraad van Kampen niet te vergelijken was met de Duitse Rijksdag. Immers het raadslid Van de Griend had in een openbare vergadering van de raad het voorstel gedaan om nieuwe kandidaten op te roepen voor de post van stadsarchivaris. Dit voorstel was in stemming gebracht en met twaalf tegen drie stemmen verworpen. Zo was volgens de burgemeester de benoeming aan de raad gebleven²⁶ en was daarmee de zaak afgehandeld. Geen fraaie zaak, zeker niet omdat het eervoller voor Don geweest om echt gekozen te worden. Daar kwam nog bij dat voor Don dispensatie moest worden aangevraagd in Den Haag omdat hij niet de wettelijke bevoegdheid bezat om het ambt van stadsarchivaris uit te oefenen. Staatsrechtelijk valt Oldenhof in deze kwestie niets te verwijten, maar men kan zich vragen stellen over man's eigenmachtig optreden toen hij de post van stadsarchivaris doordrukte bij deze onervaren raad en zijn even onervaren wethouders.

Overigens had het raadslid Naberman al eens eerder opgemerkt, toen de raad haar goedkeuring moest verlenen aan een zaak die al door B en W was beklonken, *'Dit moet niet de gewoonte zijn, op deze manier heeft de Raad, nog minder te zeggen dan dit op 't ogenblik 't geval is'*.²⁷

Tarieven Stadsziekenhuis

In dezelfde raadsvergadering van 2 april 1946 waar de kwestie stadsarchivaris zijn beslag vond, kwam het voorstel van B en W ter tafel over de wijzigingen (verhoging) van de tarieven voor de verpleging in het Stadsziekenhuis. Deze wijzigingen waren echter al op 1 maart ingegaan en

deden het raadslid Jan Kwakkel verzuchten: *'De Raad staat helaas weer voor hetzelfde geval, daar de beslissing eigenlijk al is genomen'*. Iets wat burgemeester Oldenhof heftig ontkende.

Kwakkel reageerde niet op de opmerking van de burgemeester en zei het te betreuren dat de ziekenfondsen niet in dezen waren gekend. Hij achtte de kans daardoor groot dat de ziekenfondsen de verplichte verzekering tegen ziekenhuisverpleging zouden afschaffen. Hij stelde daarom voor de zaak op te schorten en eerst overleg te plegen met de ziekenfondsen. Zijn voorstel kwam in stemming en tien andere raadsleden deelden zijn mening.²⁸ Men had kennelijk geleerd van de kwestie Don.

Aanleg sportpark

Een heel andere kwestie was de eventuele aanleg van een sportpark. De aanleg van een sportpark in Kampen deed namelijk de oude discussie van wel of niet voetballen op zondag weer oplaaien. Ook de pers had grote aandacht voor deze zaak. Zij maakte in april 1946 wereldkundig dat er in B en W ernstig beraad was gehouden over een adres van het bestuur van de vereniging 'Het Kamper Sportpark' (HKS). In dit adres verzocht genoemde vereniging aan burgemeester en wethouders hen een stuk terrein voor de tijd van 25 jaar in erfpacht te geven. De vereniging wilde op deze grond een behoorlijk sportpark verwezenlijken met voldoende speelvelden. Burgemeester en wethouders stonden niet afwijzend tegenover het verzoek. Echter de voetbal op zondag vormde voor hen een struikelblok.

De vereniging HKS trachtte burgemeester en wethouders en vooral de raad over de streep te trekken door te beklemtonen dat alle plaatselijke verenigingen ongeacht hun godsdienstige of politieke overtuiging lid waren van HKS. Zij stelde dat: *'Het ter kerke gaan zal door een sportpark zeker niet verminderen en het geprojecteerde ligt ver genoeg buiten de kom der gemeente, om iemand te hinderen'*.²⁹ Deze pathetische oproep werd een maand later in de raad besproken. Voorzitter Oldenhof stelde de raad voor een krediet van f50.000 te verlenen aan HKS om daarmee een sportpark aan de z.g Haatlanderkampjes in te richten. De gemeente zou een eventueel exploitatietekort voor haar rekening nemen. Echter op voorwaarde dat er geen wedstrijden op zondag zouden plaats vinden.

Verschillende raadsleden reageerden op dit voorstel. Meerdere leden, waaronder ds Adriaan Faber verklaarden zich tegen het wedstrijdwezen op zondag. Anderen, waaronder Naberman, Van de Griend en Harmsen zagen de exploitatie een strop worden, daar er niet op zondag mocht worden

gespeeld. Waarbij Van de Griend nog opmerkte dat H.M. de Koningin wel een voetbalwedstrijd op zondag in het Amsterdamse Stadion had bijgewoond. Waarop Oldenhof weer verklaarde de rol van de koningin wegens haar onschendbaarheid buiten de discussie te laten. Toen het voorstel in stemming werd gebracht, werd het aangenomen met tien voor en vier stemmen tegen. Tegen waren Naberman, Van de Griend, Harmsen en Lorist.³⁰ Echter met deze beslissing door de raad was de kwestie sportpark niet van de baan. De zaak werd ondermeer besproken in een vergadering van de Kamper afdeling van de Partij van de Arbeid (PvdA). In deze vergadering werd de eigen wethouder Jurjen Kuil aan de tand gevoeld. Hij verklaarde dat hij in het college van B en W tegen de beperkende maatregel van de zondagsrust was geweest, evenals overigens wethouder Van Schaick (CHU). Zo bleek de helft van het college toch voor sport op zondag te zijn.³¹ Echter doordat de stemmen staakten (twee voor, twee tegen) gaf de stem van Oldenhof, als voorzitter van het college, de doorslag. En kwam het als voorstel van B en W in de raad. Dit feit zal ertoe bijgedragen hebben dat de zaak opnieuw in de raad werd besproken.

In de laatste vergadering van de noodgemeenteraad kwam de kwestie van het sportpark opnieuw aan de orde toen burgemeester en wethouders voorstelden om f45.000 krediet beschikbaar te stellen voor de aanleg van een sportpark. Bij deze vergadering was vreemd genoeg wethouder Van Schaick afwezig. Burgemeester Oldenhof verontschuldigde haar absentie door op te merken dat Van Schaick een sociale vormingsweek bezocht in Driebergen.

Het spits werd afgebeten door de sociaal-democraat Harmsen. Hij zei ervan op de hoogte te zijn dat over de kredietverlening aan HKS al een principiële beslissing was genomen, ook inhoudende het verbod van voetbal op zondag. Harmsen zei toch naar voren te willen brengen dat zijn fractie haar bezwaren tegen de bewuste clausule handhaafde. In zijn ogen en die van zijn partij was de clausule een uiting van dwang en dwingelandij door aanhangers van een bepaalde levensopvatting tegenover andersdenkenden. Daarop reageerden de beide antirevolutionairen, Kwakkel en Oldenhof als door een adder gestoken. Zij maakten bezwaar tegen de uitdrukking dwingelandij, daar de meerderheid van de raad nu eenmaal tegen de bevordering van een typisch zondagsbedrijf was. Het voorstel van B en W werd vervolgens zonder hoofdelijke stemming aangenomen.³² Echter ook in de nieuwe, democratisch gekozen raad, zou het punt voetballen op zondag weer aan de orde komen.³³

Vorderen ouderdomsrente

Geen sport op zondag, maar vermeend onrecht in de Gasthuizen. Dit was eveneens een punt van discussie in de noodraad en in de pers. Het begon met een schrijven van het raadslid Anna Naberman aan burgemeester en wethouders. Zij verzocht B en W enkele vragen te mogen stellen omtrent het verzoek van enkele verpleegden in de Gast-en Proveniershuizen. Vragen die gingen over de gedeeltelijke inhouding van de ouderdomsrente om de verpleegkosten te betalen. Naberman vond het onjuist dat de regenten van de huizen arme mensen te kort deden door hun geringe periodieke uitkeringen in te houden, terwijl er anderzijds bewoners (verpleegden) in het Gasthuis waren die eigen huizen bezaten. Naberman wilde dat het college deze maatregel terugdraaide. Wethouder Van Schaick antwoordde echter, dat deze aangelegenheid een zaak was van de regenten en niet van de raad of het college.

Van Schaick vond dat de raad dan niet de begroting van de regenten had moeten goedkeuren. Toch wilde Naberman de zaak door de raad zien behandeld, waarop Oldenhof de zaak afrondde door te zeggen dat de raad alleen via de begrotingsrekeningen invloed op de gang van zaken van de Gasthuizen kon uitoefenen.³⁴ Een feit dat de geroutineerde politica Naberman ook wel wist, want zij was in haar functie van raadslid jarenlang zelf regent geweest bij het Stadsziekenhuis. Zij was echter benaderd door verpleegden om hun belangen te verdedigen en zo had zij haar goede wil getoond. En met nieuwe verkiezingen in het vooruitzicht was het goed om duidelijk te maken waar de PvdA voor stond.

Nabermans interventie leverde haar een ingezonden brief op in de pers. Het ingezonden stuk was afkomstig van H.J. van Bergen, oud-regent van het Gasthuis en tevens oud-raadslid voor de RKSP. Hij betichtte Naberman ervan zich onnozeler voor te doen dan ze was. Volgens hem wist ze heel goed, dat als er geen bijdrage kwam van de bewoners er op het eten moest worden bezuinigd. Dus het was volgens hem kiezen of delen.³⁵

Tot slot maakten enkele bewoners van het Gasthuis - zich noemende ouderdomsrentetrekkingen - zich op Anna Naberman te verdedigen en Van Bergen af te kraken. Zij vroegen de laatste hoe hij zich zou voelen als hij financieel zo kort gehouden zou worden dat hij altijd met lege handen zou staan bij een verjaardag van zijn kleinkinderen.³⁶ Daarmee was de discussie in de krant gesloten. De kwestie kwam niet meer terug als agendapunt in de noodgemeenteraad.

Ontslag onderwijzeres

Een maand later kreeg de raad te maken met het ontslag van een onderwijzeres. Dat was op zich niets bijzonders. Echter bijzonder was dat B en W aan de raad voorstelde deze leerkracht niet-eervol ontslag te verlenen. Dit was (is) niet gebruikelijk in het onderwijs. Wat was het geval.

De onderwijzeres mej. G. Kwakkel, werkzaam aan de openbare lagere school A, had volgens het schoolhoofd meermalen bepaald werk geweigerd. Nu weigerde zij de derde klas over te nemen en had gezegd haar dan maar te ontslaan. Men had er kennelijk de onderwijsinspectie bijgehaald, want die wilde Kwakkel schorsen. Echter burgemeester en wethouders pretendeerden haar niet-eervol te ontslaan. Van Schaick, als wethouder van onderwijs deed dit voorstel aan de raad. Echter de andere drie vrouwen in de raad wilden dit niet. Ze dachten dat Kwakkel dan nooit meer aan de bak zou komen. Van de Griend kwam met het voorstel om de term 'niet-eervol' te vervangen door 'ongevraagd'. Daar waren Van Schaick en Oldenhof tegen. Oldenhof noemde de onderwijzeres een recidiviste. Toen het voorstel van Van de Griend in stemming werd gebracht werd het verworpen met acht tegen vijf stemmen. Voor waren Anna Naberman (SDAP), Petronella van de Griend (VB), Roelofje Bos (CDU), Nicolaas Karel (RKSP) en Hendrik Barkhof (VD).³⁷ Dus geen partijgebonden uitkomst maar een daad van compassie.

Plan 'Hanzespoorlijn'

Een van de laatste beslissingen die de noodraad, op 29 mei 1946, zonder hoofdelijke stemming nam was de goedkeuring van een nieuw uitbreidingsplan voor de Gemeente Kampen. Een plan van de ontwerper Verdenius. Als onderdeel van dit uitbreidingsplan, waar hij zes jaar aan sleutelde had Verdenius een spoorweg gepland, die Kampen moest ontsluiten en welvaart brengen evenals de Hanzespoorlijn nu beoogt. De beoogde spoorlijn liep langs 'de Oldenhof' en over alle Singels. Het was een ring-spoorweg die Kampen als het ware omknelde. Kampen zou het middelpunt worden tussen het Noorden en Amsterdam, waarmee een rechtstreekse verbinding zou worden gelegd, daarnaast zouden er aftakkingen van de spoorlijn gaan naar Zwolle en Meppel. Vooral burgemeester Oldenhof zag Kampen al opgestuwd worden in de vaart der volkeren. Echter de Kampenaar dr Kolff was minder optimistisch. Hij plaatste een ingezonden stuk in *Strijdend Nederland*, getiteld 'Critiek van een leek', waarin hij zijn twijfel uitsprak over het gehele uitbreidingsplan en met name de geplande spoorweg.

Anna Naberman had Kolff's bevindingen in de krant gelezen en stelde er kritische vragen over in de raad. Echter Oldenhof wist haar gerust te stellen. Daar andere raadsleden geen vragen hadden werd het voorstel van B en W inzake het uitbreidingsplan zonder hoofdelijke stemming aanvaard.³⁸ Maar het is duidelijk dat de aanleg van de ringspoorweg nooit is uitgevoerd. Kampen kent tot op heden zijn Singels en is nog steeds niet het middelpunt tussen Amsterdam en het Noorden geworden.

Onderlinge samenwerking B en W

Duidelijk is dat burgemeester Oldenhof als voorzitter van de raad een prominente rol vervulde. Hoewel Oldenhof officieel geen portefeuille bezat, beantwoordde hij praktisch in alle gevallen de vragen van de raadsleden, zoals bijvoorbeeld in de kwesties benoeming stadsarchivaris en de inrichting van een sportpark. Een enkele keer is wethouder Van Schaick aan het woord, bijvoorbeeld over het niet-eervol ontslaan van een onderwijzeres. Wethouder Kuil en wethouder Scholten hoorde men nauwelijks. De vraag is of Oldenhof dezelfde dominante rol vervulde in de beslotenheid van het college van burgemeester en wethouders als in de openbaarheid van de raad. Kwamen daar de wethouders wel aan het woord? Dat is moeilijk na te gaan, daar slechts de besluiten van B en W door de secretaris H. Bakker werden genotuleerd en niet de eventuele discussie die er aan vooraf ging. Duidelijk is echter dat in de eerste vergadering van het college van B en W de posten werden herverdeeld. Wethouder Van Schaick kreeg Sociale Zaken en het voorbereidend-, lager- en nijverheidsonderwijs onder haar beheer. Wethouder Kuil werd verantwoordelijk voor Erven en Landerijen, het Stadsziekenhuis en het Stadsslachthuis. Onder Scholten ressorteerden alle energiebedrijven, zoals licht, gas en water. Bovendien werd hij wethouder van Georganiseerd Overleg. Tenslotte trok Oldenhof Financiën, Openbare werken, voorbereidend-, hoger- en handelsonderwijs aan zich.³⁹ Of hier de raad ook in werd gekend is niet duidelijk. Wel is duidelijk dat B en W ongeveer tweemaal per week vergaderde en vele agendapunten de revue passeerden. Met als absolute topper de maand december 1945. Op 8, 17 en 28 december, behandelden B en W respectievelijk 53, 63 en 56 punten. Het leeuwendeel van deze voorstellen kwam voor rekening van de burgemeester.⁴⁰

Nieuwe partijvorming

In de noodgemeenteraad van Kampen zaten personen die verschillende

politieke partijen en stromingen vertegenwoordigden. Partijen van voor de oorlog. In de oorlog ontstond de gedachte dat, grof gezegd, ieder uit zijn verzuilde politieke hok moest komen om te werken aan een nieuwe maatschappij. De zogenaamde 'Doorbraakgedachte'. Daartoe werden oude politieke partijen opgeheven en leken nieuwe partijen te ontstaan. Niets was echter minder waar, CHU, AR en RKSP en SGP bleven dezelfde. De oude SDAP werd de PvdA, aangevuld met Vrije Democraten en CDU-ers. De Vrijheidsbonders verenigden zich in de Partij van de Vrijheid. Eigenlijk waren vooral de liberalen het kind van de rekening bij deze politieke vernieuwing. Zij verloren een eigen liberale vertegenwoordiging, vandaar hun behoefte om zich later in de politieke partij Voor Vrijheid en Democratie (VVD) te hergroeperen. Ook in Kampen vatte de 'Doorbraakgedachte' post. Wat merkbaar was in de verkiezingsstrijd voor een nieuwe, nu democratisch gekozen, gemeenteraad.

Verkiezingsstrijd

Begin 1946 trachtten de plaatselijke antirevolutionairen een samenwerkingsverband aan te gaan met hun christelijk-historische broeders. In eerste instantie had de CHU hier geen behoefte aan. Echter toen de meerderheid van het CDU, goed voor één zetel (Bos-Last) in Kampen zich aansloot bij de pasgevormde PvdA en de minderheid een nieuwe partij vormde zich noemde de Christelijke Democratische Volksbeweging, gingen AR en CHU samenwerken. Beide partijen zullen benauwd geworden zijn voor een sterke socialistische partij waartoe de Vrije Democraten inmiddels ook waren toegetroten. De laatsten brachten een potentieel van twee zetels (Barkhof en Faber) mee.⁴¹

De gemeentelijke verkiezingsstrijd barstte los na de Tweede Kamerverkiezingen van mei 1946. Deze verkiezingen toonden toen al aan dat de 'Doorbraak' uitbleef.

De PvdA kwam met een groslijst waar 'twee vooraanstaande figuren in de plaatselijke afdeling', namelijk de raadsleden Anna Naberman en Georg Wilhelm Harmsen, geen verkiesbare plaats meer op de lijst wilden. Men zette de voormalig vrije democraat C. van den Noort, nadat deze door de Eere-raad als een goed vaderlander was betiteld, op een verkiesbare derde plaats.⁴²

Ook de Partij van de Vrijheid (voormalige VD) stelde haar groslijst samen, met het zittende raadslid J.P. van de Griend-Bunk als lijsttrekker. Desgevraagd of ongevraagd deelde Van de Griend mee dat zij het raadslidmaatschap ambiëerde, dat zij op Kampen gesteld was en met haar zou er toch nog een vrou-

welk element in de nieuwe raad komen. Geen der andere politieke partijen had een vrouw op een verkiesbare plaats gezet.⁴³

En dat was zo. De CHU liet haar wethouder Frederika Van Schaick volledig vallen. Zij kwam zelfs niet meer op de kieslijst voor van haar partij. De reden daarvoor was naar alle waarschijnlijkheid dat Van Schaick geen bezwaar had gemaakt tegen sport op zondag. Een mening die de pers zoals gezegd bekend had gemaakt.

Roelofje Bos-Last was een iets beter lot beschoren. Zij stond wel op de kieslijst van de Christelijke Democratische Partij, echter op een vierde, onverkiesbare plaats. Deze partij haalde echter de kiesdrempel van 577, 6/9 stemmen niet, evenmin als de Partij van de Vrijheid. Dus ook Van de Griend kwam niet terug in de nieuwe raad. Van het feit dat geen enkele vrouw terugkeerde in de raad maakte *Strijdend Nederland* geen enkel gewag.

De uitslag van de verkiezingen bracht de PvdA op zes, de AR op vijf, de CHU op vier, de SGP op twee en de RKSP eveneens op twee zetels.⁴⁴

Afscheid noodgemeenteraad

In de vergadering van 29 augustus 1946 werd afscheid genomen van de noodgemeenteraad. Dit afscheid viel samen met het vertrek van de gemeente-secretaris Hendrik Bakker. Deze ging naar Zwolle. Bakker werd lovend toegesproken door burgemeester Oldenhof en het oudste raadslid Kwakkel. De antirevolutionair Jan Kwakkel memoreerde dat hij Bakker had aanbevolen bij diens nieuwe werkgever, de gemeente Zwolle. Kwakkel zei daarover letterlijk: *Vroeger zou dit niet zoo gemakkelijk zijn gegaan, want de heer Bakker is geen partijgenoot van mij, maar het station van conservatisme is thans voorbij*. Ook Naberman sprak haar partijgenoot toe en wenste hem al het goede in zijn nieuwe loopbaan.

Daarop bedankte Bakker de sprekers voor al hun lovende woorden. Daarnaast ging Bakker in op het functioneren van de noodraad. Hij zei de tijdelijke raad niet te beschouwen als een buiten de echt geboren oorlogskindje, maar als een orgaan waar prima mee samen te werken was geweest evenals met het college. Bakker zei tevens: *'Ik heb door het optreden van dit college ook de gelegenheid gehad kennis te maken met een vrouwelijk bestuurder. Ik wil er alleen dit van zeggen, dat Mej. Van Schaick en haar vrouwelijke collega's in den Raad m.i. het bewijs hebben geleverd dat men goede bestuurders niet allen onder het z.g. sterke geslacht behoeft te zoeken en dat men het moet betreuren, dat men straks in de vergaderingen van den Raad en B.en W. het zonder de voorlichting van een vrouw moet stellen'*.

Ook voorzitter Oldenhof nam afscheid van de noodgemeenteraad. Hij roemde haar productiviteit en zakelijkheid. De raad had zich volgens Oldenhof, zonder eindeloze debatten, door lange agenda's geslagen. Oldenhof noemde een keur van onderwerpen op waarover de raad haar licht had laten schijnen, zoals: verbetering van de Nijverheidsschool voor meisjes; verbetering van wegen en riolen; hernieuwingen van beplantingen, speel terreinen, elektrische installaties, gasleidingen en beschoeiingen; kredieten voor bemalingsinrichtingen, reinigings- en vrachtauto's, brandweermateriaal, een busstation, leermiddelen voor lagere scholen, een Waterleiding en het uitbaggeren van de Burgel; de bouw van een Sportpark; het vaststellen van de gemeenterekening en een gemeentebegroting; een plan van stadsuitbreiding; het verlenen van een voorschot voor de bouw van arbeiderswoningen, aan het ziekenhuis en van schoolgelden; de benoeming van tal van leerkrachten aan onderwijsinstellingen; de benoemingen van een directeur Gemeentewerken, Gemeenteontvanger en Stadsarchivaris. De raad had volgens hem haar karig presentiegeld dubbel en dwars verdiend.

Het had Oldenhof deugd gedaan dat de discussies in de raad niet door politieke hartstochten waren vertroebeld. Kennelijk vergat Oldenhof gemakshalve de discussie over het voetballen op zondag en de commotie over de benoeming van de stadsarchivaris.

Evenals Bakker nam Oldenhof afscheid van de vrouwen in zijn noodraad. Echter zijn toon was anders. Hij noemde hen dames die de noodraad verlewendigden. Ook hij zou het vrouwelijk element straks wel missen. Vooral het heengaan-en-bloc *'vervulde zijn ziel met eenigen weemoed'*. Tot slot deed Petronella van de Griend een oproep toch vrouwen te benoemen in allerhande te vormen colleges. Volgens haar waren er ook onder de jongere vrouwen velen die geschikt en bereid waren hun werkkraft voor de gemeente Kampen te geven.⁴⁵

Ook de krant *Strijdend Nederland* nam afscheid van de tijdelijke raad en wel met de volgende woorden: *'De noodgemeenteraad van Kampen heeft Donderdagmiddag zijn kortstondige bestuurstaak geëindigd. Zijn optreden is eervol geweest, zoals ook zijn heengaan eervol was. In de laatste vergadering werden nog met groote zakelijkheid een aantal belangrijke punten afgehandeld, waaronder het Sportpark, het uitbreidingsplan en de gemeente-begroting. Terecht zeide burgemeester Oldenhof dan ook in zijn slotwoord, dat het een korte vreugde geweest was met dezen raad te mogen samenwerken'*.⁴⁶

Dat was het dan. Exit noodgemeenteraad.

Installatie nieuwe raad

Op 13 september 1946 werd door burgemeester Oldenhof de nieuwe gemeenteraad van Kampen geïnstalleerd. Zij was op democratische wijze op 26 juli 1946 gekozen. Ook deze raad begon haar taak, evenals haar voorganger, in een tijd van schaarste. Een goed beeld van deze tekorten op het gebied van de levens- en genotsmiddelen geeft het kattedelletje dat burgemeester Oldenhof aan de directeur van de Gemeentelijk Distributiedienst stuurde. Oldenhof vroeg in dit briefje om bonnen voor 60 keer 10 gram koffie, 60 maal 10 gram suiker en 2 rantsoenen melk per 5 rantsoenen koffie. Deze bonnen had hij nodig om de leden van de stembureaus van een kopje koffie te voorzien.⁴⁷

In de nieuwe raad zaten vijf personen uit de noodraad, namelijk Arend Scholten (AR), Albertus Fien (CHU), Jurjen Kuil (PvdA), A.J. Zuur (PvdA) en Nicolaas Karel (RKSP). Daarnaast namen nog vier oud-raadsleden, van voor de oorlog, zitting in de raad.⁴⁸ Dus negen van de negentien raadsleden hadden ervaring met het raadswerk. Daarnaast viel ook Oldenhof niet over het hoofd te zien. Dus ontstond er een heel andere situatie dan het jaar daarvoor toen de noodgemeenteraad aantrad.

De PvdA had de meeste zetels, namelijk zes. De AR en CHU leverden respectievelijk vijf en vier raadsleden. RKVP en SGP hadden elk twee zetels in de raad. Dus een duidelijke dominantie van de confessionele partijen net als voor de oorlog.

De drie grootste partijen PvdA, AR en CHU leverden de wethouders. Tot ongenoegen van de PvdA, die in principe wel voor een evenredige verdeling van wethouders was, maar toch blanco stemde toen de antirevolutionair Scholten moest worden gekozen. De socialisten vonden terecht dat de AR het college kon domineren, daar de burgemeester ook van AR-huize was. En bij het staken van de stemmen in het college gaf de stem van de burgemeester immers de doorslag, zoals was gebleken in de kwestie van het Sportpark.⁴⁹

Ook de pers was zich bewust van de geheel andere situatie. Zij vermeldde weer de politieke kleur van de raadsleden. De krant liet dat bij de noodgemeenteraad vaak achterwege. De pers vond dat de nieuwe raad zich bewust was van haar democratische rechten en die ook opeiste. De behandeling van de agenda was niet te vergelijken *'met de snelle behandeling in de noodraadtransit'*.⁵⁰

Conclusies

De leden van de noodgemeenteraad waren in de eerste plaats vol opluchting en dankbaarheid verlost te zijn van de Duitse bezetter. Daarnaast heerste

er in de raad een geest van vernieuwing en bevoegenheid. Men streefde ernaar de stad weer op te bouwen. Daarom deed iemands politieke kleur en afkomst er veel minder toe dan zijn of haar bereidheid om als collectief op te treden. De geest van vernieuwing was al merkbaar in de samenstelling van het kiescollege. Men moest 'goed' geweest zijn in de oorlog. Niet voor niets telde de kieslijst de namen van elf oud-illegale werkers.

De hoop van de raadsleden op een betere toekomst en de wil tot samenwerking deed hen in hoge mate de voorstellen van B en W volgen zonder er hoofdelijk over te stemmen. Daar kwam bij dat de meesten niet waren gepokt en gemazeld in het politieke bedrijf. Zij waren geen scherpslijpers die politieke winst voor hun partij dienden te behalen. Zij waren op dat punt een ideale combinatie met de wat dictatoriale burgemeester Oldenhof en de ervaren gemeentesecretaris Bakker. Met deze raad kon snel zaken gedaan worden. Slechts een enkele maal werd de burgemeester door de raad op de vingers getikt zoals bij de benoeming van stadsarchivaris Don. In deze bevoegen raad was plaats voor vrouwen, daar politieke en andere vooroordelen door bezetting en bevrijding naar de achtergrond waren gedrongen. Daardoor was het mogelijk dat het CDU en de CHU in Kampen toestonden dat zij door vrouwen werden vertegenwoordigd.

Wat het raadslid Bos-Last betreft zal dit vooral een hommage aan haar omgekomen man zijn geweest. Het CDU was bovendien een partij met democratische beginselen, die het later mogelijk maakten dat zij kon opgaan in de PvdA.

De CHU koos Van Schaick tot wethouder ondanks dat deze partij nog nooit een vrouw in de Kamper raad had gehad. Wellicht heeft meegewerkt dat Frida Katz al voor de oorlog namens de CHU zitting had in het parlement en dat Jkvr mr C.W.I. Wttewaal van Stoetwegen kamerlid was in het noodparlement. Men volgde in Kampen dus de lijn van de partij. Maar ook andere politieke partijen in Kampen toonden vertrouwen in Frederika van Schaick. Zij was immers met overgrote meerderheid van stemmen tot wethouder gekozen.

Vrouwen werden als medeopbouwwerkers gezien en geaccepteerd. En zij stelden zich daarvoor beschikbaar in dienst van de gemeente Kampen. Echter toen er nieuwe verkiezingen in zicht kwamen verdween deze saamhorigheid en na de installatie van de nieuwe raad betrok iedere partij opnieuw zijn eigen politieke stelling.

Vergeleken met haar voorgangster en opvolgster was de noodgemeenteraad buitengewoon en uitzonderlijk. Echter ze veranderde niet blijvend iets aan

de dominantie van de confessionele meerderheid in de raad (stad) en de opvattingen over zondagsrust en vrouwenparticipatie die daaraan inherent waren. De noodraad was slechts een kort en interessant intermezzo geweest.

Noten

- 1 *Gemeentearchief Kampen (GAK)*, Gemeenteverslag 1945 en 1946, inv.no. 223, p.5.
- 2 *GAK, Secretariearchief (SA)*, 641/A/2, dossier.no.2.07.51, benoeming tijdelijke gemeenteraad.
- 3 *Kamper Courant*, 6 juli 1923.
- 4 *GAK, SA*, dossier no. 2-07.51, inv.no. 106, periode 1934-1945, Dagorde van onderwerpen, ten aanzien waarvan de Burgemeester, ter waarneming van de taak van de Raad een beslissing moet nemen en Agenda van onderwerpen, ten aanzien waarvan Burgemeester en Wethouders, ter waarneming van de taak van de Raad, een beslissing moet nemen.
- 5 *Ibidem*.
- 6 *GAK, SA*, 645/A3, dossier no. 2-07.526, Map Algemeen, onderdeel wethouders Kampen, 1935-1969, Verklaringen F.H.J. Baron van Boecop, 30 en 29 april 1941.
- 7 Jong, de L. *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, Deel 4, Den Haag, 1972, .705-711.
- 8 *GAK, SA*, 645/A3, dossier no. 2-07.526, Map Algemeen, onderdeel wethouders Kampen, ontslagbrieven H. Krans en F.H.J. Baron van Boecop, 30 augustus 1942. Brief burgemeester over ontslag C.van den Noort, 30 augustus 1942. Zie ook *Kamper Almanak*, 1946/47, onderdeel *Kroniek 1940-1945*, 30 augustus 1942.
- 9 *GAK, SA*, 645/A3, dossier no. 2-07.526, Map Algemeen, onderdeel wethouders Kampen, 1935-1969. Brief wethouders Krans en Baron van Boecop aan burgemeester van Kampen, 23 maart 1942.
- 10 *Ibidem*, Map Algemeen, Brief burgemeester Sandberg aan wethouder Van den Noort, 9 oktober 1942.
- 11 *Ibidem*.
- 12 *Handelingen van de Raad*, (HvdR), 29-04-1941.
- 13 Spanhaak, J. en Keuter, J.B. *De ambtseed getrouw*, Kampen, 1983, Bijlagen p.66. Briefwisseling tussen directeur Marktwezen en burgemeester Oldenhof, respectievelijk 8 januari en 19 januari 1942.
- 14 *Ibidem*, 69.
- 15 *GAK, SA*, 1934-1945, 641/A2, dossier no. 2.07.51, benoeming tijdelijke gemeenteraad 1945, Brief Oldenhof aan Commissaris Koningin, 25 augustus 1945.
- 16 *GAK, SA*, 1934-1945, 641A/2, dossier no. 2.07.51, Aanbeveling voor de benoeming van het kiescollege, 14 september 1945.

- 17 *Strijgend Nederland* (SN), 01-10-1945. Rede burgemeester Oldenhof tot kiesmannen en kiesvrouwen.
- 18 SN, 02-10-1945.
- 19 GAK, SA, 1934-1945, 641A/2 dossier no. 2.07.51, lijst kandidaten noodgemeenteraad, 13-10-1945.
- 20 SN, 22-10-1945 en 03-11-1945.
- 21 GAK, *Handelingen van de Noodgemeenteraad* (HvdNR),13-11-1945.
- 22 *Ibidem*.
- 23 *Ibidem*, 27-12-1945. SN, 28-12-1945.
- 24 GAK, HvdNG, 14-02-1946.
- 25 SN, 28-02-1946.
- 26 GAK, HvdR, 02-04-1946.
- 27 *Ibidem*, 13-11-1945.
- 28 *Ibidem*, 02-04-1946.
- 29 SN, 27-04-1946.
- 30 GAK, HvdNR, 28-05-1946.
- 31 SN, 11-06-1946.
- 32 GAK, HvdNG, 29-08-1946.
- 33 GAK, HvdR, 18-11-1946.
- 34 GAK, HvdNR, 28-05-1946.
- 35 SN, 03-06-1946.
- 36 *Ibidem*, 06-06-1946.
- 37 GAK, HvdNR, 11-07-1946.
- 38 GAK, HvdNR, 29-08-1946. SN, 28-08-1946.
- 39 GAK, *Notulen Burgemeester en wethouders* (Not.B en W), 4de kwartaal, 1945.
- 40 *Ibidem*.
- 41 Zie voor de zaak SN, 14-01-1946, 11-02-1946, 15-02-1946, 08-03-1946 en 11-05-1946.
- 42 *Ibidem*, 04-06-1946.
- 43 *Ibidem*, 11-06-1946.
- 44 *Ibidem*, 25-07-1946 en 26-07-1946.
- 45 GAK, HvdNG, 29-08-1946. SN, 0209-1946.
- 46 SN, 02-09-1946.
- 47 GAK, SA, 641/A3, dossier no. 2.07-51, Raadsverkiezing 1946.
- 48 GAK, *Gemeenteverslag 1945 en 1946*, inv. no.223, .5.
- 49 GAK, HvdR, 03-09-1946.
- 50 SN, 27-09-1946.